

PAKATIN ASEMAKAAVA-ALUEEN LUONTOSELVITYS

2021

Latvasilmu osk
Kestävän kehityksen tuottajat

Sisältö

1	Tehtävän tausta, sisältö ja selvitysalue	2
2	Menetelmät	3
2.1	Luontokohteiden arvottaminen ja arvoluokitus	3
2.2	Uhanalaisuusluokitus.....	5
2.3	Selvitykseen liittyvät epävarmuustekijät.....	5
3	Tulokset.....	6
3.1	Luontotyytit ja kasvillisuus	6
3.2	Linnusto	8
4	Johtopäätökset	10

Työn tilaaja: Sweco Infra & Rail Oy/Maritta Heinilä

Selvityksen laatija: Marjo Pihlaja ja Matti Sissonen Latvasilmu osk

Kuvat: Marjo Pihlaja

Pohjakarttojen © MML 2022

Raportin päiväys: 6.2.2022

Yhteystiedot:

marjo.pihlaja@latvasilmu.fi

044 704 6213

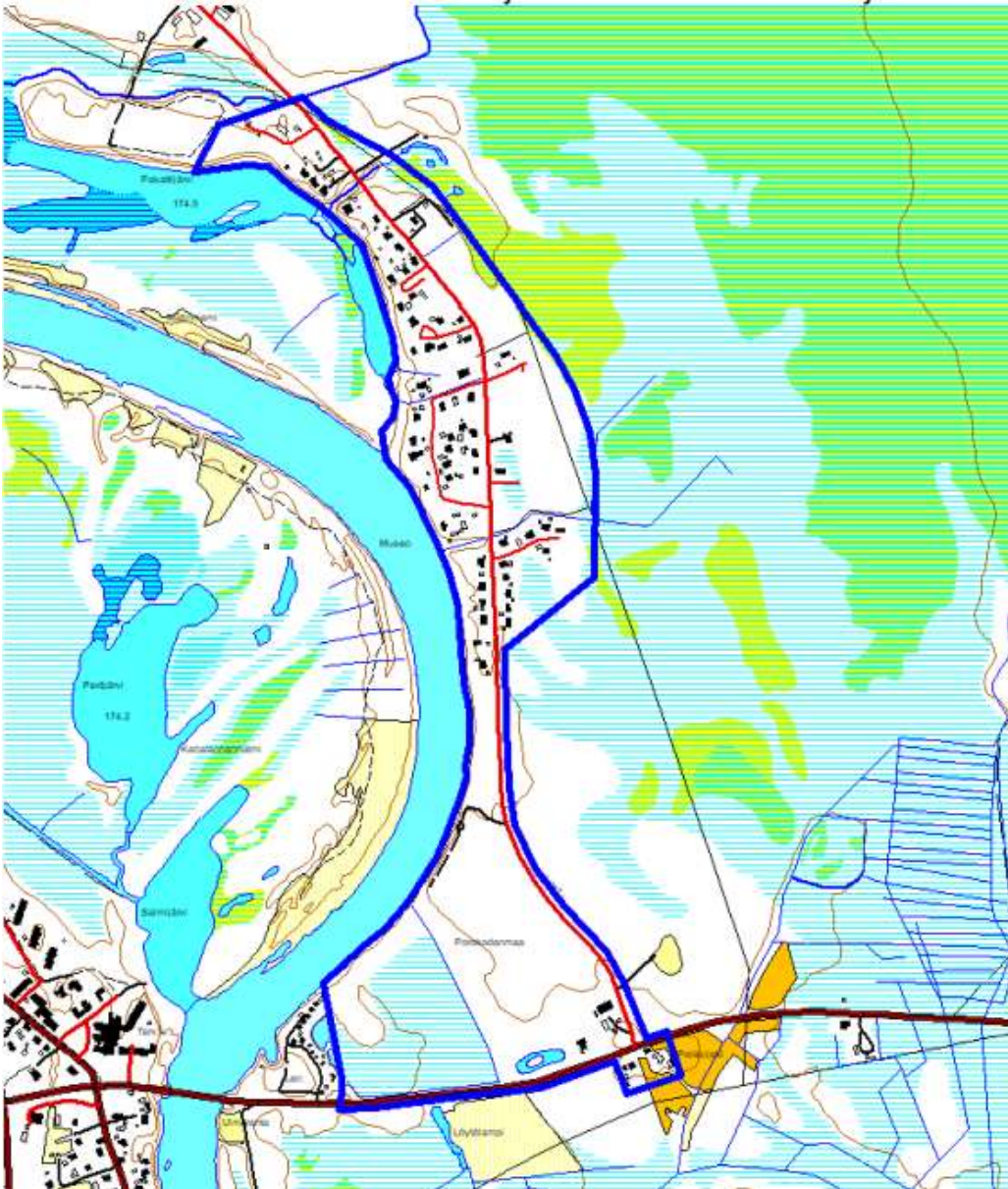
latvasilmu.fi

Y-tunnus: 2772722-6

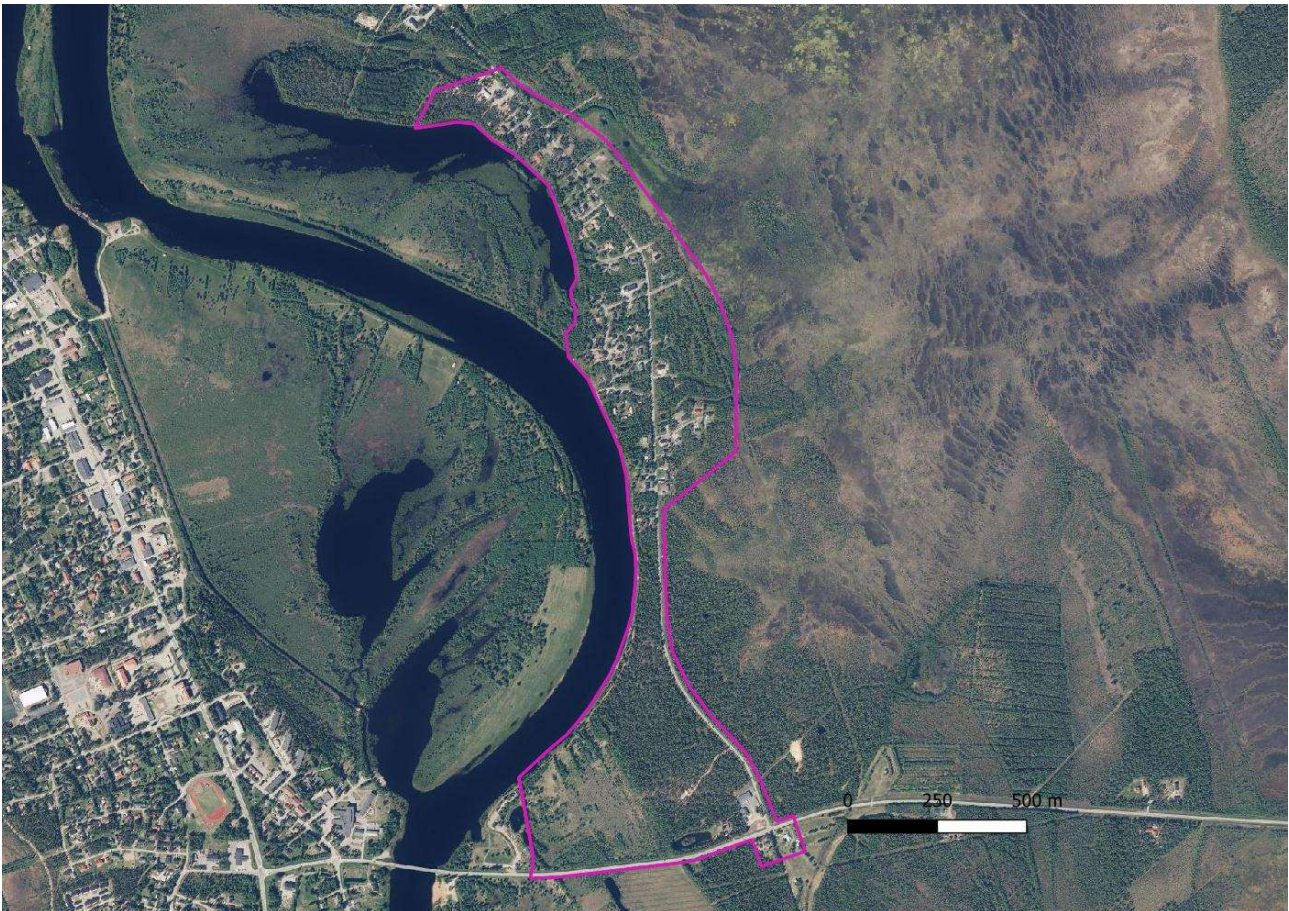
Kansikuvassa Ounasjoen rantaniittyä asemakaava-alueen eteläosassa.

1 Tehtävän tausta, sisältö ja selvitysalue

Pakatin alueelle laaditaan asemakaavan muutosta ja laajennusta, jonka taustatiedoiksi oli tarpeen laatia ajantasainen luontoselvitys mahdollista luontoarvosta. Selvitykset tehtiin niiden suojelullisesti merkittävien lajien ja lajiryhmien osalta, joita alueella voi esiintyä ja joihin kaavoituksella voi olla vaikutusta. Alueella kartoitettiin alueen linnusto ja luontotyytit sekä kasvillisuutta. Selvitykset kohdennettiin kuvassa 1 rajatulle alueelle.

Kuva 1. Tässä luontoselvityksessä kartoitettiin lajiston ja kasvillisuuden osalta sinisellä rajattu alue. Osallistumis- ja arviointisuunnitelma 26.4.2021.

Kuva 2. Ilmakuva selvitysalueista, tilanne selvitysten teon aikaan ennen alueella tehtäviä hakkuita.

2 Menetelmät

Selvitykset ja raportoinnin suorittivat Marjo Pihlaja ja Matti Sissonen, joiden erityisosaamiseen kyseessä oleva lajisto ja menetelmät kuuluvat. Selvitykset tehtiin 26.-27.6.2021. Samoilla käyntipäivillä alue kierrettiin useaan otteeseen eri kellonaikoina huomioiden lajiston esiintyminen:

Linnustoa selvitettiin aamun varhaisina tunteina klo 4:00-10:00 välisenä aikana, jolloin suurin osa lajistosta on parhaiten havaittavissa. Luontotyyppejä ja kasvillisuutta kartoitettiin päivän valoisa aika. Myös päiväaikaan kirjattiin linnustosta tehtyjä täydentäviä havaintoja.

Kasvillisuuden osalta maastossa havainnoitiin pääpiirteiden ja yleislajiston lisäksi myös harvinaisten tai suojeltujen sekä haitallisten vieraslajien esiintymiä, mutta muutoin yksittäisten lajien osalta ei tehty tarkkaa kirjausta paikkatietoon.

Linnuston osalta alueen pesimälajistoa selvitettiin kartoituslaskentana kiertämällä koko alue kattavasti läpi ja kirjaten kaikki huomionarvoisten lajien yksilöt sekä tavanomaisen lajiston osalta lajistokoostumus.

2.1 Luontokohteiden arvottaminen ja arvoluokitus

Luokittelu helpottaa maankäytön suunnittelua, kun tiedetään, mitkä kohteet pitää ensisijaisesti ottaa huomioon suunnittelussa, mikäli kaikkia luonto- ja maisemakohteita ei voida säästää.

Luontokohteiden luokitus pohjautuu Södermanin (2003) esittämään arvoluokitukseen, jota on täydennetty uusien selvitysten, muuttuvien luokitustarpeiden ja uhanalaisuustietojen perusteella.

Arvoluokitus on seuraava:

- kansainvälisesti arvokkaat kohteet
- kansallisesti arvokkaat kohteet
- maakunnallisesti ja seudullisesti arvokkaat kohteet
- paikallisesti arvokkaat kohteet
- muut luonnonsuojelullisesti arvokkaat kohteet

Tunnetut ja maastotyössä löydetty arvokkaat kohteet arvotetaan luonto- ja maisema-arvojen perusteella. Kohteiden arvotuskriteereinä käytetään kohteen edustavuutta, luonnontilaisuutta, harvinaisuutta ja uhanalaisuutta, luonnon monimuotoisuutta lajitasolla sekä kohteen toiminnallista merkitystä lajistolle. Mitä harvinaisemmasta ja uhanalaisemmasta lajista on kyse, sitä arvokkaampi alue on. Etenkin linnuston uhanalaistumiskehityksen johdosta uhanalaisuus kriteerejä joudutaan tarkastelemaan niiden osalta muusta lajistosta poiketen, koska uhanalaisissa lajeissa on mukana suhteellisen monilla paikoilla esiintyviä lajeja.

Metsien luonnontilaisuutta arvioitaessa huomioidaan metsän metsähoidollinen tila, lahoppuujatkumo ja lahoppuun määrä sekä elävän puuston rakenne ja puulajisuhteet.

Kansainvälisesti arvokkaat kohteet

Tähän ryhmään kuuluvat Natura 2000 -verkoston alueet, Ramsar -alueet ja kansainvälisesti merkittävät kosteikot ja lintualueet (IBA -alueet).

Kansallisesti arvokkaat kohteet

Kansallisesti arvokkaihin kohteisiin kuuluvat kansallispuistot, luonnonpuistot, suojeluohjelmien kohteet, erämaa-alueet, koskiensuojelulain mukaiset vesistöt, valtakunnallisten suojeluohjelmien kriteerit täyttävät kohteet, kansallisesti tärkeät lintuvesialueet (FINIBA -alueet), kohteet, joilla on luonnonsuojelulain luontotyyppinä (LsL 29§), äärimmäisen ja erittäin uhanalaisten sekä vaarantuneiden lajien esiintymispaikat, erityisesti suojeltavien lajien esiintymispaikat (luontodirektiivi IVa, luonnonsuojeluasetus) ja muut arvokkaat luonnonsuojelualueet.

Lisäksi kansallisesti arvokkaihin kohteisiin kuuluvat valtakunnallisesti arvokkaat perinnemaisemat ja kulttuurimaisemat.

Maakunnallisesti ja seudullisesti arvokkaat kohteet

Tähän ryhmään kuuluvat valtakunnallisissa suojeluohjelmissa maakunnallisesti arvokkaiksi luokitellut kohteet, maakunnallisesti tärkeät lintualueet (MAALI-alueet), seutu- ja maakuntakaavan suojelualuevaraukset, alueellisesti uhanalaisten lajien esiintymispaikat ja maakunnallisesti/seudullisesti merkittävät muut luontokohteet, kuten edustavat uhanalaiset luontotyyppit.

Alueellisesti ja paikallisesti arvokkaat kohteet

Alueellisesti ja paikallisesti arvokkaihin kohteisiin kuuluvat kohteet, joilla on metsälain erityisen tärkeitä elinympäristöjä (Metsälaki 10 §), vesilain mukaisten muuttamis-/heikentämiskiellon alaiset kohteet (Vesilaki 11 §), yleis- ja asemakaavojen suojeluvaraukset, paikallisesti

uhanalaisten ja harvinaisten lajien esiintymispaikat sekä muut paikallisesti harvinaiset ja edustavat luontokohteet, kuten pienialaiset uhanalaiset tai silmälläpidettävät luontotyytit.

Muut luonnonsuojellisesti arvokkaat kohteet

Kohteet, jotka eivät ole edellä mainituissa luokissa mutta, jotka ovat luonnon monimuotoisuuden säilymisen kannalta tärkeitä, esimerkiksi suuret yhtenäiset tavanomaisen luonnon alueet ja ekologiset käytävät. Lisäksi tähän luokkaan kuuluvat luonnonmuistomerkit kuten hyvin kookkaat puuyksilöt.

METSO-luokituksen mukaiset kohteet

Metsäkokonaisuudet, jotka ovat Metsien monimuotoisuusohjelman kriteerit täyttäviä kohteita (METSO I, II, tai III). METSO-ohjelma rahoittaa vapaaehtoisesti suojeluun tarjottavia alueita. Maanomistaja voi halutessaan tarjota kohteeksi soveltuvaa metsää tai metsän osaa joko pysyvästi tai määräajaiseen suojeluun. Omistuksesta ei välttämättä tarvitse luopua, ja omistaja saa täyden korvauksen puustosta verottomana. Liito-oravan elinalueet soveltuvat METSO-ohjelmalla suojeltaviksi kohteiksi. Metsoon sopivat erittäin hyvin myös muun muassa korvet ja lehdot. (<http://www.metsonpolku.fi>).

2.2 Uhanalaisuusluokitus

Luontoselvityksen uhanalaisuusluokitus pohjautuu uhanalaisten lajien seurantatyöryhmän esitykseen, joka on laadittu IUCN:n uusien uhanalaisuusluokkien ja kriteerien mukaisesti (Rassi ym. 2010). Linnuston ja nisäkkäiden osalta käytetään päivitettyä arviointia (Hyvärinen ym. 2019). Uhanalaisia ovat äärimmäisen uhanalaiset (CR), erittäin uhanalaiset (EN) ja vaarantuneet (VU) lajit. Silmälläpidettävät (NT) lajit eivät ole uhanalaisia lajeja. Myös luontotyytit ovat luokiteltu samalla periaatteella (Kontula & Raunio 2018a ja 2018b). Luontotyyppien uhanalaisuudessa käytettiin Etelä-Suomen luokitusta.

Alueellisesti uhanalaiset lajit pohjautuvat uhanalaisuusluokitukseen, jossa aluejakona käytetään metsäkasvillisuusvyöhykkeitä osa-alueineen. Lajit jaetaan kahteen luokkaan: alueellisesti hävinneet (RE) ja alueellisesti uhanalaiset (RT).

Suomelle on määritelty myös joukko lajeja, joiden suojelusta Suomi on erityisesti vastuussa (Rassi ym. 2001). Tämä perustuu siihen, että lajien kannasta merkittävä osa esiintyy Suomen alueella. Vastuulajien kohdalla seuranta ja tutkimusta on tehostettava ja lajien elinympäristö tulee ottaa huomioon maankäytön suunnittelussa. Samalla tavalla on määritelty Suomelle tärkeimmät vastuuluontotyytit (Raunio ym. 2008). Tällaisia ovat esimerkiksi suolammet ja aitokorpiin kuuluvat metsäkortekorvet.

2.3 Selvitykseen liittyvät epävarmuustekijät

Luontoselvityksiin liittyy aina epävarmuustekijöitä. Yhden maastokauden aikana tehty havainnointi on otos kokonaisuudesta, jossa etenkin lajien esiintymisessä on ajallista ja paikallista vaihtelua. Esimerkiksi linnuston osalta vuosittainen pesimämenestys vaihtelee suuresti ja vaikuttaa yksilöiden sijoittumiseen ja havaittavuuteen. Yksittäisten harvinaisten kasvien havaittavuus kaavatason selvityksessä on heikko ja niiden havaitseminen on osin sattumanvaraista. Olennaisinta onkin tunnistaa ne elinympäristöt, joilla on suuri potentiaali suojellisesti arvokkaan lajiston esiintymiselle.

Olemassa olevat aineistot aiemmilta vuosilta erityisesti linnuston osalta tukevat yhden maastokauden aikana tehtyä selvitystä.

3 Tulokset

Selvitysalueen pohjoisosa on pääosin rakennettua taajama-aluetta, kun taas eteläosaa vallitsee metsäympäristö ja laaja tulvaniittyalue. Länsipuolella selvitysalue rajautuu Ounasjokeen sekä Ounasjoesta kuroutuneeseen Pakattijärveen, ja itäpuolella Pahkavuoman laajaan avosualueeseen.

3.1 Luontotyytit ja kasvillisuus

Selvitysalue sijoittuu Pohjoisboreaaliseen kasvillisuusvyöhykkeeseen, Peräpohjolan ja Metsä-Lapin vaihtumisvyöhykkeeseen. Metsäympäristöissä kuusi ja mänty ovat valtapuina ja koivuja sekapuustona. Metsäalueet ovat tuoretta ja kuivahkoa kangasta sekä turvekangasta. Selvitysalueelle sijoittuvat metsäiset ympäristöt ovat suurelta osin metsätalouskäytössä. Suota selvitysalueeseen rajautuu itäosassa, josta alkaa Pahkavuoman suoalue. Eteläosassa on laaja perinnebiotooppialue, joka tosin on kasvamassa umpeen.

Luontotyyppien perusteella arvokkaiksi kohteiksi rajattiin kuvassa 5 näkyvä kohde 2 sekä lisäksi perinnebiotooppikohde 1. Rajatuilla kohteilla on uhanalaisia luontotyyppisiä ja ne ovat luonnon monimuotoisuuden kannalta arvokkaita kohteita.

Kohde 2: Metsien monimuotoisuuden kannalta arvokas kohde, jossa on vanhaa monilajista puustoa sekä runsaasti lahoppua sekä maapuina että pystypötkelöinä ja keloina. Puusto on myös eri-ikäisrakenteista. Kohteella havaittiin lisäksi uhanalaista metsälinnustoa pesimälajistossa: hömötiainen (pari, EN) sekä silmälläpidettävä järripeippo (reviiri). Kohde soveltuu vapaaehtoiseen METSO-ohjelmaan (luokka I-II)(luku 2.1).

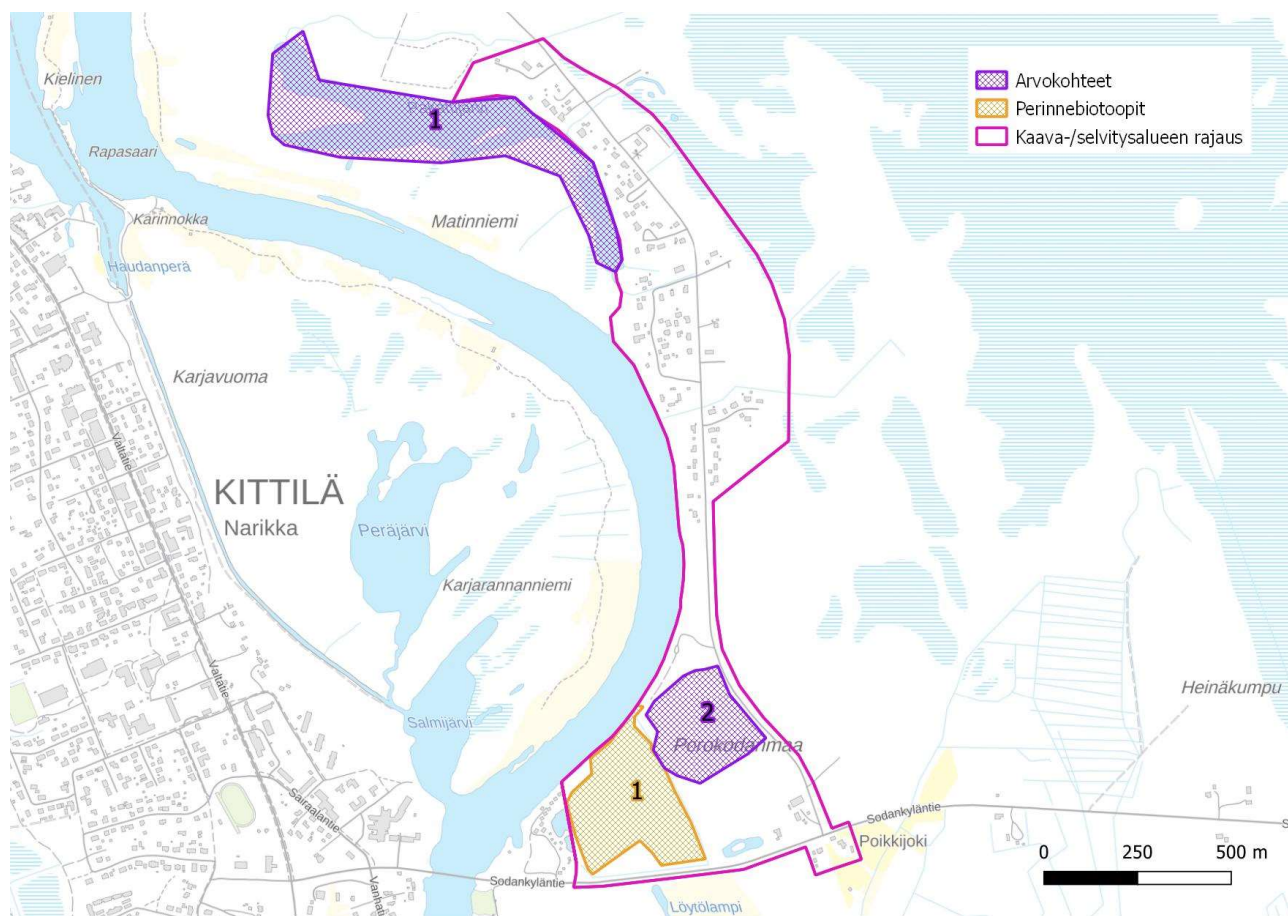
Kuva 3. Metsien monimuotoisuus ohjelmaan (METSO) soveltuvaa vanhaa ja runsalahoppuustaista metsää (kohde 2).

Perinnebiotooppikohde 1: Laaja joen tulva-alueen monimuotoinen niittyalue. Alue on osin kasvanut ja kasvamassa umpeen (muuttumassa pajuluhdaksi ja osin kasvaa nuorta koivua) ja vanhat ojitukset ovat lähes hävinneet. Kohteella on tulvaniittyjen (CR) tyypeistä ainakin suursaratulvaniittyä ja tuoretta suurruohotulvaniittyä. Paikoin on myös kuivempia matalaruohoisempia kohtia. Kasvillisuutta ovat mm. lehtosinilatva, rantatädyke, suursarat kuten pullosara, kurjenjalka, suo-orvokki, kastikat ym. heinät (eivät vielä lajilleen määritettävissä), luhtamatara, keltakannusruoho, sudenmarja, keltaängelmä paikoin runsaana kasvustona, terttualpi, maitohorsma, nurmilauha, nurminata, pikkutalvikki, metsäkurjenpolvi, huopaohdake,

kullero, kultapiisku, harajuuri, niittyleinikki, tunturikurjenherne, siankärsämö, ahomatara, mesiangervo, aitovirna, metsäruusu, pietaryrtti, koiranputki ja kuivimmalla rantapenkalla myös pikkutervakko ja ahokissankäpäle (NT).

Kuva 4. Rehevää tulvaniittyä, jossa kasvaa paikoin runsaasti keltaängelmää ja rantatädykettä.

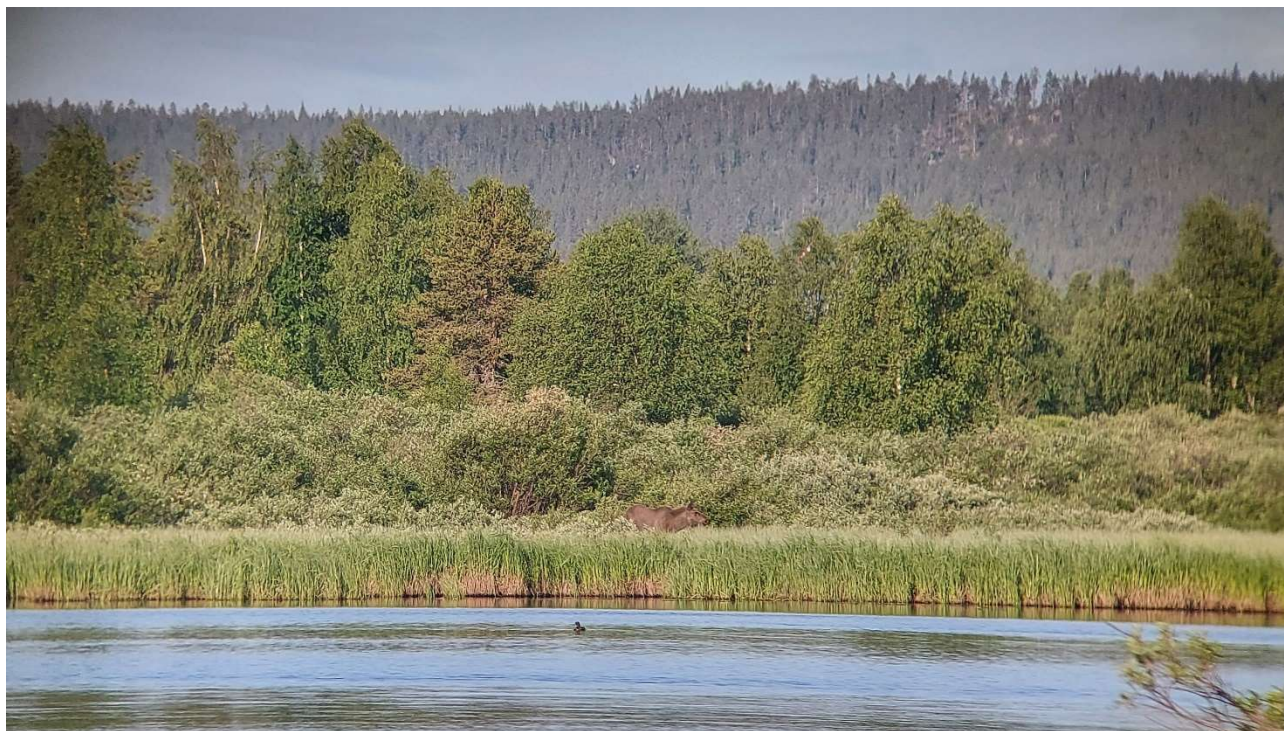
Kuva 5. Pakatin kaavoitettavana olevalta alueelta tunnistetut luonnon monimuotoisuuden kannalta arvokkaat kohteet. Violetti raja 1 on linnustollisesti arvokas alue ja alue 2 lajistoltaan ja luonteeltaan monimuotoinen metsäkohde, joka soveltuu vapaaehtoiseen METSO-

ohjelmaan. Oranssilla rajattu kohde 1 on perinnebiotooppikohde, jolla on jokivarsien tulvaniittyjen elinympäristöjä.

Uhanalaisista kasveista ei tehty havaintoja, mutta silmällä pidettävää (NT) ahokissankäpälää kasvoi jokirannan kuivemmalla niityllä.

3.2 Linnusto

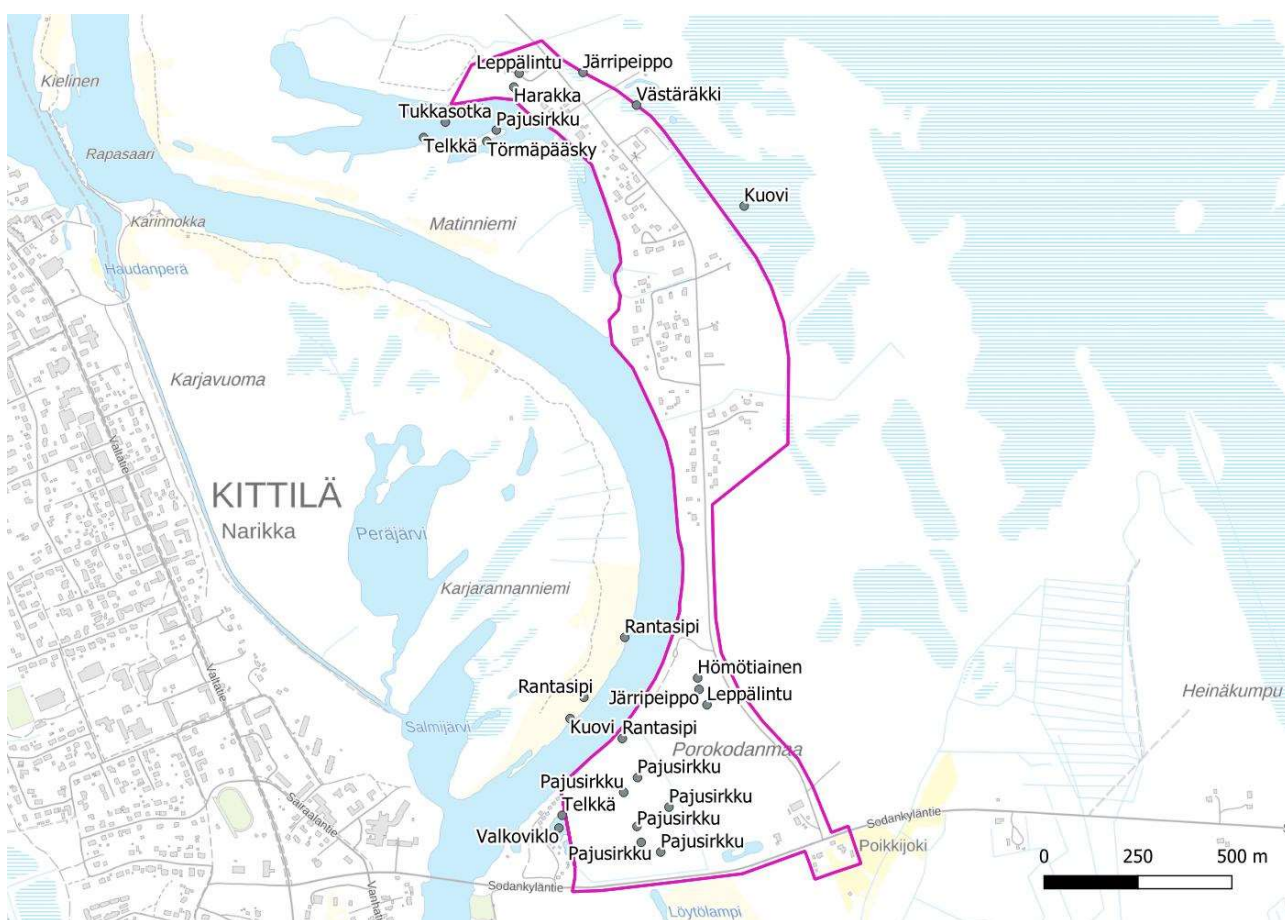
Selvityksessä saatiin yleiskuva kaavoitusalueen lajistosta. Yhdellä käynnillä tehtävä linnustolaskenta ei anna kattavaa kuvaa lajistosta, mutta sen perusteella voitiin todeta ja rajata linnuston kannalta arvokkaimmat alueet (kohteet 1 ja 2, kuva 5). Taulukossa 1 ja kuvassa 7 on esitetty selvityksessä havaitut suojelullisesti arvokkaat lajit. Uhanalaisia lajeja havaittiin 4, silmälläpidettäviä lajeja 5. Taulukossa 2 ovat kaikki selvityksessä alueella havaitut lajit. Lajeja havaittiin kaikkiaan 17. Huomattavimmat havainnot ovat erittäin uhanalaisten lajien tukkasotka (6 yksilöä) ja törmäpääsky (7 ruokailevaa) esiintyminen Pakattijärvellä (kohde 1) sekä erittäin uhanalaisen hömötiaisen reviiri (pariskunta) kohteen 2 metsässä. Selvityksessä tehtyjen havaintojen lisäksi Suomen ympäristökeskuksen lajitietokannassa on havainto helmipöllöstä (NT) (kyse voi olla alueelle muualta kuuluneesta yksilöstä).

Kuva 6. Pakattijärven luhdalla oli lintujen lisäksi ruokailemassa pari hirveä. Kuvassa on järven etelärannan idän puoleista luhtaa.

Taulukko 1. Selvityksessä alueella havaittu huomionarvoinen lajisto. Uhanalaisuusluokat on selitetty luvussa 2.2. Direktiivilaji = EU:n lintudirektiivin liitteen I-laji, Vastuulaji = Suomen erityisvastuulaji, jonka kannasta merkittävä osa pesii Suomen alueella, Alueellinen = alueellisesti uhanalainen laji.

Laji		Uhanalaisuus	Direktiivilaji	Vastuulaji	Alueellinen
Tukkasotka	<i>Aythya fuligula</i>	EN		X	
Telkkä	<i>Bucephala clangula</i>			X	
Kuovi	<i>Numenius arquata</i>	NT		X	
Valkoviklo	<i>Tringa nebularia</i>	NT		X	
Rantasipi	<i>Actitis hypoleucos</i>			X	
Törmäpääsky	<i>Riparia riparia</i>	EN			
Västäräkki	<i>Motacilla alba</i>	NT			
Leppälintu	<i>Phoenicurus phoenicurus</i>			X	
Hömötiainen	<i>Parus montanus</i>	EN			
Harakka	<i>Pica pica</i>	NT			
Järripeippo	<i>Fringilla montifringilla</i>	NT			
Pajusirkku	<i>Emberiza schoeniclus</i>	VU			

Kuva 7. Pakatin kaavoitettavan alueen huomion arvoinen lintulajisto (taulukko 1).

Taulukko 2. Kaikki selvityksessä havaitut 17 lintulajia.

Havaitut lajit	
Tukkasotka	<i>Aythya fuligula</i>
Telkkä	<i>Bucephala clangula</i>
Kuovi	<i>Numenius arquata</i>
Valkoviklo	<i>Tringa nebularia</i>
Rantasipi	<i>Actitis hypoleucos</i>
Käpytikka	<i>Dendrocopos major</i>
Törmäpääsky	<i>Riparia riparia</i>
Västäräkki	<i>Motacilla alba</i>
Leppälintu	<i>Phoenicurus phoenicurus</i>
Punakylkirastas	<i>Turdus iliacus</i>
Pajulintu	<i>Phylloscopus trochilus</i>
Hömötiainen	<i>Parus montanus</i>
Harakka	<i>Pica pica</i>
Peippo	<i>Fringilla coelebs</i>
Järripeippo	<i>Fringilla montifringilla</i>
Pikkusirkku	<i>Emberiza pusilla</i>
Pajusirkku	<i>Emberiza schoeniclus</i>

4 Johtopäätökset

Kaavoitettavan alueen merkittävimmät luontoarvot ovat Pakattijärven linnustokohde, metsienmonimuotoisuuden kannalta arvokas metsäalue sekä perinnebiotooppikohde tulvaniityllä. Niittykohde on kasvamassa umpeen ilman niittoa tai laidunnusta. Kaavoituksella on syytä turvata Pakattijärven säilyminen riittävän rauhallisena pesimä ja ruokailuympäristönä uhanalaisille linnuille. Arvokas metsäkohde soveltuu vapaaehtoiseen METSO-ohjelmaan ja/tai voidaan huomioida kaavoituksessa esimerkiksi virkistysalueena, jossa monimuotoisen metsäluonnon erityispiirteet säilytetään.

Viitteet:

Hyvärinen, E., Juslén, A., Kemppainen, E., Uddström, A. & Liukko, U.-M. (toim.) 2019. Suomen lajien uhanalaisuus – Punainen kirja 2019. Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus. Helsinki. 704 s.

Kontula, T. & Raunio, A. (toim.). 2018. Suomen luontotyyppien uhanalaisuus 2018. Luontotyyppien punainen kirja – Osa 1: Tulokset ja arvioinnin perusteet. Suomen ympäristökeskus ja ympäristöministeriö, Helsinki. Suomen ympäristö 5/2018. 388 s.

Kontula, T. & Raunio, A. (toim.). 2018. Suomen luontotyyppien uhanalaisuus 2018. Luontotyyppien punainen kirja – Osa 2: luontotyyppien kuvaukset. Suomen ympäristökeskus ja ympäristöministeriö, Helsinki. Suomen ympäristö 5/2018. 925 s.

Nieminen, M. & Ahola, A. (toim.) 2017: Euroopan unionin luontodirektiivin liitteen IV lajien (pl. lepakot) esittelyt. – Suomen ympäristö 1/2017: 1–278.